

*Shared Experience  
Споделен опит*

## **ДИАГНОСТИЧЕН ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ ПО ЧЕТЕНЕ НА ОФИЦИАЛНИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ВТОРИ ЕЗИК – УЧЕНИЦИ РОМИ, VII КЛАС**

**Таня Ценкова-Станчева**

*Основно училище „Христо Ботев“ – гр. Дунавци*

**Резюме.** Представя се апробиран диагностичен инструментариум за измерване на компетентности по четене на официалния български език като втори език, добивани чрез целенасочено насърчаване на четенето в урока по български език – ученици роми, вход и изход, VII клас. Амбицията е да се подпомогне процесът за придобиване на качествено образование от всеки български ученик, без значение от неговия етнос, първи език и култура.

**Keywords:** diagnostic toolkit; competencies; reading; Bulgarian language as a second language; seventh grade

Успехът на децата в обединена Европа стои в центъра на образователната политика на всяко хуманно и прогресивно общество и е важен фактор за просперитета на отделния човек и на обществото, като цяло. Присъединяването на България към Европейския съюз и европейското образователно пространство отправя нови предизвикателства към сферата на образованието, главно място сред които заема формирането на ключови компетентности у младата личност.

Първа, най-важна ключова компетентност е ключовата компетентност „Общуване на роден език“. Става дума за „способността да се изразяват и интерпретират схващания, мисли, чувства, факти и мнения както в устна, така и в писмена форма... и да се общува по подходящ и творчески начин във всички ситуации в обществения и културения живот, в образованието и обучението, по време на работа, вкъщи и през свободното време“<sup>(1)</sup>. Постигнатото равнище на тази главна, несъмнено най-важна ключова компетентност гради хоризонти за формиране и развиване на други ключови компетентности – математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите, дигитални компетентности, социални и граждански компетентности, инициативност и предприемачество, културни компетентно-

сти, компетентности, свързани със самостоятелното учене и събирането на информация.

Важен компонент на ключовата компетентност „Общуване на роден език“ е четенето. От една страна, то изисква разпознаване на езикови елементи във възприеман текст. От друга страна, четенето е активен, интерактивен и продуктивен процес, при който читателят конструира значения – прилага общите си познания за света и изгражда и проверява хипотези за значението на четивото. Отделните равнища на читателска способност си влияят, като четящият не само извлича съхранявани в текста значения, а също така активно ги съконструира (Spivey, 1989: 21). Става ясно, че четенето е нещо повече от лингвистичен феномен. То е категория, свързана с комплексни множества от умения – някои са когнитивни, други са отношения, трети са манипулации. „От гледище на методиката тези комплексни групи умения се синтезират в две големи групи: (1) умения за декодиране (техника на четене); (2) умения за разбиране на прочетеното (съзнателност при четене)“ (Mandeva, 2018: 105).

Уменията за декодиране (техника на четене) се свързват с осъществяване на преход от графичната форма на думата в звукова, с разпознаване на думата като смислова единица. Този преход се нарича декодиране, тъй като се работи с две знакови системи – буквена и звукова, и се овладяват умения за преход от едната в другата. Декодирането се основава на: буквите; последователността им в думите; правилата за съотношението между звукове и букви; граматическите и семантичните особености на думите.

Уменията за разбиране (съзнателност при четене) се свързват с преработка на графически закодираната информация. Реципиентът е активен участник в цялостен, системен, интерактивен процес. Диференцират се четири вида разбиране при четене – буквално, интерпретативно, критично и творческо. Буквалното разбиране се свързва с възприемане на експлицитните идеи в четивото. Интерпретативното разбиране изисква „четене между редовете“, откриване и тълкуване на информация, която не е директно изразена в текста. Критичното разбиране предполага оценка на прочетеното – сравняване на идеите в материала с познати стандарти и достигане до изводи за правилността, адекватността, навременността на прочетеното в определен социокултурен контекст. Творческото разбиране се обвързва с пораждането на прозрения, нови идеи, оригинални конструкции.

Системното овладяване на четенето започва от първата година на ученика в училище и е непрекъснат процес на стабилизиране и обогатяване на уменията през следващите етапи и степени на училищното образование. Изискванията за резултатите от обучението по компонент български език, степен основна, са разписани в приложение 1 към чл. 6, както следва:

– начален етап – формиране на умения за четене и разбиране на текстове, функциониращи в комуникативната практика;

– прогимназиален етап – компетентност за разбиране на смисъла на познат и на непознат текст при четене с определена комуникативна задача<sup>2)</sup>.

В този контекст актуалност придобива проблемът за формиране и развитие на компетентности по четене на официалния български език като втори език<sup>3)</sup>, фокус ученици роми, VII клас – клас, който бележи завършване на основната степен на образование, което, на свой ред, е важна стъпка по пътя към успешна реализация в живота.

Разбирането, приемано често в практиката, че се чете предимно в урока по литература, не води до устойчиви и удовлетворителни образователни ефекти. Чете се не само в урока по литература, но и в урока по български език – усъвършенства се техниката на четене с цел автоматизиране, като акцентът е върху разбиране на прочетеното на различни нива (буквално, интерпретативно, критично, творческо).

Очакването е: седмокласникът да умее да „прави неща“ чрез четенето в различни ситуации от своя живот, за да израства личностно и социално в настоящия и в утрешния ден.

В такъв случай, един от важните въпроси е: какъв е адекватният диагностичен инструментариум, чрез който да се измерят компетентностите по четене на официалния български език като втори език – вход и изход, VII клас?

В търсене на отговори на поставения въпрос в статията се представя апробиран диагностичен инструментариум за измерване на компетентности по четене на официалния български език като втори език, добивани чрез целенасочено насърчаване на четенето в урока по български език – ученици роми, вход и изход, VII клас<sup>4)</sup>.

**Образователен минимум:** овладяване на компетентностите по четене на български език като втори език с цел извличане и подбиране на информация от художествен текст, съобразен с възрастта на седмокласниците за изпълняване на комуникативни задачи.

**Диагностичен инструментариум:** критерии, показатели, индикатори, тест.

Критерият съответства на съдържателните елементи в образователния минимум. Съотнесен е към категорията „формираност на компетентност по четене“. Характеристиките му се свързват с равнището на формираност на компетентности.

**Критерий:** формираност на компетентности по четене на художествен текст (откъс от първа глава на романа „Под игото“ от Иван Вазов – „Гост“).

Адекватно на критерия са въведени съответни показатели – 1 и 2. Показател 1 е средство за постигане на целта – показател 2.

Към всеки показател са включени индикатори, които заедно носят смисъл.

**Показател 1.** Техника на четене (правилност на четене)

*Индикатор 1.* Ученикът чете по цели думи.

*Индикатор 2.* Ученикът чете без промяна/разместване на звукове/букви в думите.

*Индикатор 3.* Ученикът чете без промяна/разместване на срички в думите.

*Индикатор 4.* Ученикът поставя правилно ударението в думите при четене.

**Показател 2.** Разбиране на прочетеното (съзнателност при четене)

*Индикатор 1.* Ученикът разбира прочетеното – буквално ниво.

*Индикатор 2.* Ученикът разбира прочетеното – интерпретативно ниво.

*Индикатор 3.* Ученикът разбира прочетеното – критично ниво.

*Индикатор 4.* Ученикът разбира прочетеното – творческо ниво.

**Дидактическият тест** е диагностичен, за постижения, критериален. За целите и задачите, изпълнявани от теста, се приема таксономията на когнитивните цели по шестте равнища на Б. Блум (знание, разбиране, приложение, анализ, синтез и оценка).

*Общо описание*

Предназначен е да измерва ниво на формираност на компетентности по четене на художествен текст (откъс от глава първа „Гост“ на романа „Под игото“ от Иван Вазов – приложение).

Съдържа *петнадесет задачи* за измерване на постиженията на учениците по показател 1 и показател 2. Те са открити, със свободен разширен отговор.

*Задача 1:* съответства на показател 1.

*Инструкция:* Прочети текста.

*Описание на стимула:* тестовата задача е с разширен свободен отговор, с посочената по-горе инструкция.

*Описание на отговора:* четене на глас.

*Оценка на отговора:* отговорът се оценява чрез биполярна числова скала – 1/0. Отбелязва се 1, ако няма дистрактори или има само един дистрактор предвид посочените 4 индикатора. В останалите случаи се записва 0.

*Задачи от 2 до 15:* съотносими с показател 2.

Установяват формираност на компетентност на четири нива на разбиране:

- задачи 2, 3, 4 и 5 – буквално разбиране;
- задачи 6, 7, 8 и 9 – интерпретативно разбиране;
- задачи 10, 11 и 12 – критично разбиране;
- задачи 13, 14 и 15 – творческо разбиране.

*Инструкция:* Отговори на въпросите.

*Описание на стимула:* тестовите задачи са с разширен свободен отговор, с посочената по-горе инструкция.

*Описание на отговора:* свободен устен отговор.

*Оценка на отговорите:* отговорите се оценяват чрез биполярна числова скала – 1/0. Отбелязва се 1, ако няма дистрактори или има до два дистрактора предвид посочените 4 индикатора. В останалите случаи се записва 0.

#### **Провеждане на диагностичното изследване**

Върху теста се работи обособено. Провежда се индивидуално с всеки ученик.

Определеното време за решаване на теста е 15 минути.

Прилага се методът на експертните оценки – ползва се група експерти: двама учители по български език и литература от ОУ „Христо Ботев“ – гр. Дунавци, общ. Видин, предварително запознати с методиката на диагностичното изследване. Резултатите от съгласуваните мнения на двамата проверяващи се записват в индивидуална карта на всеки ученик. При разлика в оценките (1/0) по определена тестова задача се ползва становището на трети експерт (арбитър).

Следва систематизиране на данните в общ протокол, количествена и качествена обработка. Резултатите се представят чрез таблици и графики. Достига се до обосновани изводи.

#### **Приложение**

„Тая прохладна майска вечер чорбаджи Марко, гологлав, по халат, вечеряше с челядта си на двора. Господарската трапеза беше сложена,... под лозата, между бистрия и студен чучур на барата, който като лястовичка пееше, деня и ноща, и между високите бухлати чемшири, що се тъмнееха край зида, зиме и лете все зелени. Фенерът светеше, окачен на клончето на едно люлеково дръвче, което приятелски надвисваше миризливите си люлеки над главите на челядта.

А тя беше многобройна.

До бай Марка, до старата му майка и до стопанката му седяха около трапезата рояк деца – големи и малки, които, въоръжени с ножове и вилици, опустошаваха мигновено хлябове и блюда...

Бащата хвърляше от час на час добродушни погледи на тия запъхтели работници с остри зъби и несъкрушими воденици, усмихваше се и казваше весело:

– Яжте, татовата, да порастете! Пено, налей паницата пак!

Слугинята отиваше при чучурчето, дето изстиваше руйното вино...

И паницата изреждаше всичкия народ... Тогава Марко се обърна към жена си, която се понавъси неодобрително, и каза строго:

– Нека да пият при мене – да не са жадни за вино. Аз не ги ща да станат пияници, като пораснат.

...Когато се дигна трапезата, Марко стана. Той беше човек около петдесетгодишен, с висок исполински ръст, леко приведен, но строен още. Лицето му,

червендалесто, но опалено и позагрубяло от слънце и ветрове, поради честите му пътувания по кърища и по панаири, имаше сериозно и студено изражение, даже и когато се усмихваше. Големите му надвиснали над сините му очи вежди усилваха тоя строг тон на физиономията му. Но някакво добродушие, честност и искреност се разливаха по нея и я правеха симпатична и непобедимо извикваше уважение...

Тая вечер Марко беше в добро настроение на духа. Той с любопитство следеше боричкането на ситите, с розови бузички деца, които цепеха въздуха със звънливите си смехове. ... те приличаха на рояк птичета, що играят из клоните...

Сега най-малкото човече, което спеше на ръцете на баба Иваница, разбудено от шума, изплака.

– Спи, бабината, спи, че турците ще дойдат да те грабнат – казваше му баба Иваница, като го люшкаташе на коленете си.

Марко се навъси.

– Мале – каза той, – стига си плашила с тия турци децата! Ще им оживей страхът на сърцето..."

„Под игото“, Иван Вазов – откъс от първа глава „Гост“

#### NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. МОМН. Дирекция „Политика в общото образование“. Ключови компетентности. Европейска референтна рамка. Комуникационна стратегия за при-съединяване на България към Европейския съюз. София, 2007.
2. Наредба № 5 от 30.11.2015 г.
3. Официален език в Р България е българският език. Когато той не е езикът на първичната група, в която се социализира ученикът, става дума за обучение по български език като втори език.
4. Инструментариумът е апробиран в условията на експериментално изследване на тема „Подобряване на компетентностите по четене в условията на урока по български език – мултикултурна образователна среда (VII клас)“ – ДЕПОК, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, научен ръководител проф. д.н. М. Мандева.

#### REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

Mandeva, M. (2018). *Savremenni problemi na obuchenieto po balgarski ezik i literatura*. Plovdiv: Astarta [Мандева, М. (2018). *Съвременни проблеми на обучението по български език и литература*. Пловдив: Астартата].

Spivey, Ch. (1989). *Construing Constructivism: Reading Research in the United States*. National Center for the Study of Writing and Literacy Occasional Paper.

**DIAGNOSTIC TOOLKIT FOR MEASURING  
THE READING COMPETENCIES  
FOR THE OFFICIAL BULGARIAN LANGUAGE  
AS A SECOND LANGUAGE –  
ROMA STUDENTS, SEVENTH GRADE**

**Abstract.** The article presents tested diagnostic toolkit for measuring the reading competencies of the official Bulgarian language as a second language, acquainted through deliberate fostering of reading during the Bulgarian language classes – Roma students, at the beginning and at the end of the 7<sup>th</sup> grade. The ambition of the author is to support the process for raising the quality of education for every Bulgarian student, no matter of ethnical background, first language or culture.

✉ **Ms. Tanya Tzenkova-Stancheva**

Hristo Botev Primary school

Dunavtsi, Bulgaria

E-mail: t.stancheva@abv.bg